

DOMSTOLENS DOM
den 29 november 2001 *

I mål C-366/99,

angående en begäran enligt artikel 234 EG, från Conseil d'État (Frankrike), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Joseph Griesmar

och

Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie,

Ministre de la Fonction publique, de la Réforme de l'État et de la Décentralisation,

angående tolkningen av artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136 EG—143 EG), av artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik (EGT, C 191, 1992 s. 91) och av rådets direktiv 79/7/EEG av den

* Rättegångsspråk: franska.

19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet (EGT L 6, 1979, s. 24; svensk specialutgåva, område 5, volym 2, s. 111),

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden G.C. Rodríguez Iglesias, avdelningsordförandena P. Jann, F. Macken, N. Colneric och S. von Bahr samt domarna A. La Pergola, J.-P. Puissochet, L. Sevón, M. Wathelet, V. Skouris (referent) och J.N. Cunha Rodrigues,

generaladvokat: S. Alber,
justitiesekreterare: byrådirektören L. Hewlett,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- Joseph Griesmar, genom H. Masse-Dessen, avocat,
- Frankrikes regering, genom K. Rispal-Bellanger och A. Lercher, båda i egenskap av ombud,
- Belgiens regering, genom P. Rietjens, i egenskap av ombud,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom H. Michard, i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 9 januari 2001 av: Joseph Griesmar, företräd av advokaten H. Masse-Dessen, Frankrikes regering, företräd av C. Bergeot, i egenskap av ombud, och kommissionen, företräd av H. Michard,

och efter att den 22 februari 2001 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Conseil d'État har, genom beslut av den 28 juli 1999 som inkom till domstolen den 4 oktober 1999, med stöd av artikel 234 EG, ställt två frågor om tolkningen av artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136 EG—143 EG), av artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik

(EGT C 191, 1992, s. 91) och av rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet (EGT L 6, 1979, s. 24; svensk specialutgåva, område 5, volym 2, s. 111).

- 2 Dessa frågor har uppkommit i en tvist mellan Joseph Griesmar och ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie samt ministre de la Fonction publique, de la Réforme de l'État et de la Décentralisation beträffande lagenligheten av en kungörelse enligt vilken Joseph Griesmar har rätt till avgångspension.

Tillämpliga bestämmelser

Gemenskapsrätten

- 3 I artikel 119.1 och 119.2 i fördraget föreskrivs följande:

”Varje medlemsstat skall under den första etappen säkerställa och i fortsättningen upprätthålla principen om lika lön för kvinnor och män för lika arbete.

I denna artikel skall med lön förstås den gängse grund- eller minimilönen samt alla övriga förmåner i form av kontanter eller naturaförmåner som arbetstagaren, direkt eller indirekt, får av arbetsgivaren på grund av anställningen.”

4 Avtalet om socialpolitik trädde i kraft samma dag som EG-fördraget, det vill säga den 1 november 1993.

5 I artikel 6.1 och 6.2 i avtalet om socialpolitik erinras om de regler som fastställs i artikel 119 i fördraget. I artikel 6.3 i avtalet föreskrivs följande:

”Denna artikel skall inte hindra en medlemsstat från att behålla eller införa särskilda förmåner för att göra det lättare för kvinnor att vara yrkesverksamma eller för att förebygga eller kompensera nackdelar i deras yrkeskarriärer.”

6 Sedan den 1 maj 1999 har artikel 141 EG följande lydelse:

”1. Varje medlemsstat skall säkerställa att principen om lika lön för kvinnor och män för lika arbete eller likvärdigt arbete tillämpas.

...

4. I syfte att i praktiken säkerställa full jämställdhet i arbetslivet mellan kvinnor och män får principen om likabehandling inte hindra en medlemsstat från att behålla eller besluta om åtgärder som rör särskilda förmåner för att göra det lättare för det underrepresenterade könet att bedriva en yrkesverksamhet eller för att förebygga eller kompensera nackdelar i yrkeskarriären.”

7 I artikel 3.1 a i direktiv 79/7 föreskrivs följande:

”Detta direktiv skall gälla

a) lagstadgade system som lämnar skydd vid

— ...

8

— ...

— ålderdom,

...”

8 Artikel 4 i direktivet lyder:

”1. Likabehandlingsprincipen innebär att det inte skall förekomma någon som helst diskriminering på grund av kön, vare sig direkt eller indirekt, särskilt med hänvisning till äktenskaplig status eller familjestatus, i synnerhet vad beträffar

— systemens räckvidd och villkoren för tillgång till dem,

— skyldigheten att betala avgifter och beräkningen av avgifterna,

— beräkningen av förmåner, bland annat tillägg avseende make/maka och familjemedlemmar samt de villkor som bestämmer varaktigheten och bibehållandet av rätten till bidrag.

2. Likabehandlingsprincipen skall inte påverka de bestämmelser som gäller skydd för kvinnor på grund av moderskap.”

9 Artikel 7 i samma direktiv lyder:

”1. Detta direktiv skall inte hindra för medlemsstaterna att utesluta från dess tillämpningsområde

- a) avgörandet av pensionsålder för att bevilja ålders- och avgångspension och de eventuella konsekvenserna härav för andra förmåner,
- b) fördelar i fråga om ålderspensionsförsäkring som beviljas personer som har fostrat barn; erhållande av rätt till förmåner efter förvärvsavbrott på grund av fostran av barn,

...

2. Medlemsstaterna skall med jämna mellanrum följa upp frågor som undantagits enligt punkt 1 för att kunna avgöra, mot bakgrunden av den sociala utvecklingen på detta område, huruvida det är berättigat att bibehålla undantagen i fråga.”

Nationell rätt

- 10 Det franska pensionssystemet för tjänstemän fastställs i Code des pensions civiles et militaires de retraite (civil- och militärpensionslagen, nedan kallad pensions-

lagen). De bestämmelser som är i kraft för närvarande följer av lag nr 64-1339 av den 26 december 1964 (JORF av den 30 december 1964), vilken ersätter den tidigare lagen som utgjorde en bilaga till dekret nr 51-590 av den 23 maj 1951, samt av diverse senare ändringar.

11 I artikel L. 1 i pensionslagen föreskrivs följande.

”Pension är ett personligt och livslångt penningbidrag som utgår till civila och militära tjänstemän och, efter tjänstemannens bortgång, till de rättighetsinnehavare som definieras i lagen, för det arbete tjänstemannen fullgjort fram till sin pensionering.

Pensionsbeloppet, vilket beräknas med hänsyn till arbetets nivå, varaktighet och art skall säkerställa att tjänstemannen efter sitt yrkesverksamma liv lever under materiella levnadsvillkor som står i överensstämmelse med tjänstens rang.”

12 Artikel L. 12 b i pensionslagen lyder som följer:

”Till de faktiska tjänsteåren fogas enligt de villkor som fastställts i de administrativa föreskrifterna följande tillägg:

...

- b) Tillägg till förmån för kvinnliga tjänstemän för varje barn som fötts inom äktenskapet, för varje barn som fötts utom äktenskapet vars börd är fastställd eller för varje adoptivbarn samt för varje annat barn som nämns i artikel L. 18.2 under förutsättning att de uppfostrat dem under minst nio år före det att de fyller 21 år.”

13 De barn som avses i artikel L. 18.2 i pensionslagen är följande:

”Pensionstagarens barn födda inom äktenskapet och barn födda utom äktenskapet vars börd fastställts samt adoptivbarn,

makes barn från tidigare äktenskap, makes egna barn som fötts utom äktenskapet vars börd fastställts och makes adoptivbarn,

barn som står under pensionstagarens eller dennes makes vårdnad,

barn för vilka pensionstagaren eller dennes make är förmyndare då med förmyndarskapet även följer den faktiska vårdnaden av barnet,

fosterbarn till pensionstagaren eller dennes make då omhändertagandet, enligt de villkor som fastställs genom dekret av Conseil d'État, varit av fullständig och permanent karaktär.”

14 I artikel R.13 i pensionslagen föreskrivs följande:

”Det i artikel L. 12 b till förmån för kvinnliga tjänstemän föreskrivna tillägget utgår under ett år för varje barn i äktenskapet och utom äktenskapet, ävensom för varje annat barn vilket vid utträdet ur aktiv tjänst uppfostrats under de villkor och under den tid som föreskrivs i den nämnda bestämmelsen.”

15 Vad gäller beräkningen av pensionsbeloppet föreskrivs i artiklarna L. 13—L. 15.1 i pensionslagen följande:

”Artikel L. 13

Antal tjänsteår och utbetalningsbara tillägg uttrycks i antal utbetalningsbara år. Varje utbetalningsbart år ersätts med 2 procent av den grundlön som fastställs i lönetabellen i artikel L. 15.

Artikel L. 14

För en civil eller militär tjänsteman får maximalt 37,5 utbetalningsbara år tillgodoräknas.

Detta kan höjas till 40 år på grund av de tillägg som avses i artikel L. 12.

Artikel L. 15

Grundlönen utgörs av den senaste lönen minus de avdrag som sammanhänger med den anställning, tjänstegrad, tjänsteklass och löneklass som tjänstemannen eller militären innehaft under de senaste sex månaderna vid tiden för pensionsavgången...”

Bakgrunden till målet vid den nationella domstolen samt tolkningsfrågorna

- ¹⁶ Joseph Griesmar, som är domare och trebarnsfar, beviljades med tillämpning av pensionslagen avgångspension genom beslut av den 1 juli 1991.

- 17 Vid beräkningen av denna pension togs hänsyn till Josph Griesmars faktiska tjänsteår utan hänsyn till det tillägg som föreskrivs i artikel L. 12 b i pensionslagen som kvinnliga tjänstemän åtnjuter för vart och ett av sina barn.
- 18 Genom ansökan som inkom till Conseil D'État den 7 september 1992, kompletterad med en inlägga av den 25 november 1992, väckte Joseph Griesmar talan mot beslutet av den 1 juli 1991 med yrkandet om att detta skulle ogiltigförklaras då det beaktat endast de tjänsteår som motsvarar hans faktiska tjänsteår och inte det tillägg som föreskrivs i artikel L. 12 b i pensionslagen som kvinnliga tjänstemän åtnjuter för vart och ett av sina barn.
- 19 Till stöd för sin talan har Joseph Griesmar bland annat hävdad att artikel L. 12 b i pensionslagen stred mot artikel 119 i fördraget, mot syftet med rådets direktiv 86/378/EEG av den 24 juli 1986 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om företags- eller yrkesbaserade system för social trygghet (EGT L 225, s. 40; svensk specialutgåva, område 5, volym 4, s. 83) samt mot syftet med direktiv 79/7.
- 20 Mot bakgrund härav beslutade Conseil d'État att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1. Utgör de pensioner som betalas ut genom det franska pensionssystemet för offentliganställda lön i den mening som avses i artikel 119 i Romfördraget

(artikel 141 i Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen)? Om så är fallet, strider artikel L. 12 b i Code des pensions civiles et militaires de retraite (civil- och militärpensionslagen mot principen om lika lön, med hänsyn till artikel 6.3 i det avtal som har fogats till protokoll nr 14 om socialpolitik?

2. För det fall artikel 119 i Romfördraget inte är tillämplig, utgör direktiv 79/7 (EEG) av den 19 december 1978 hinder mot att Frankrike bibehåller sådana bestämmelser som dem i artikel L. 12 b i Code des pensions civiles et militaires de retraite (civil- och militärpensionslagen)?”

Den första frågan

Tillämpning i tiden av de gemenskapsrättsliga bestämmelser som avses i den första frågan

- 21 Med hänsyn till dels att avtalet om socialpolitik trädde i kraft den 1 november 1993, dels att artikel 119 i fördraget sedan den 1 maj 1999, dagen för Amsterdamfördragets ikraftträdande, numera är artikel 141 EG, genom vilken tillägg gjorts för ett fjärde stycke i nämnda artikel 119 och vars lydelse i stort sett är densamma som lydelsen i artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik, undrar den franska regeringen vilken ordalydelse som skall beaktas vid besvarandet av den första frågan.
- 22 Den franska regeringen har härvid anfört att om man utgår från dagen för det beslut varigenom Joseph Griesmar beviljades avgångspension, det vill säga den

1 juli 1991, är det artikel 119 i fördraget som utgör den tillämpliga texten utan att hänvisning behöver göras till avtalet om socialpolitik, som trädde i kraft senare. Om man i stället utgår från dagen för begäran om förhandsavgörande, det vill säga den 28 juli 1999, är det artikel 141 EG som är tillämplig. Vid detta senare datum kan även avtalet om socialpolitiken vid behov åberopas, eftersom Amsterdamfördraget inte upphävt det protokoll till vilket avtalet utgör en bilaga, det vill säga protokoll nr 14 om socialpolitik som fogats till EG-fördraget (nedan kallat protokollet om socialpolitik). Enligt den franska regeringen saknas anledning att utgå från ett datum som ligger senare i tiden än EG-fördragets ikraftträdande men före Amsterdamfördragets ikraftträdande.

23 Av begäran om förhandsavgörande framgår tydligt att Conseil d'État, med sin första fråga, vill att domstolen skall tolka artikel 119 i fördraget och artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik. Att artikel 141 EG nämns tillsammans med artikel 119 i fördraget i den första frågan är av upplysningskaraktär och för att ange det nummer som den bestämmelse som ersatt artikel 119 i fördraget fått sedan Amsterdamfördragets ikraftträdande. Det finns nämligen inte någon omständighet i begäran om förhandsavgörande som tyder på att Conseil d'État velat ställa en fråga till domstolen beträffande tolkningen av artikel 141 EG och särskilt av dess fjärde stycke.

24 Mot bakgrund härav skall, för att besvara den första frågan, artikel 119 i fördraget och artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik beaktas.

Den första delfrågan

25 Den nationella domstolen har ställt den första delen av den första frågan för att få klarhet i huruvida pensioner som utbetalas enligt ett system såsom det franska pensionssystemet för tjänstemän omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget.

- 26 Enligt artikel 119.2 i fördraget avses med "lön" "den gängse grund- eller minimilönen samt alla övriga förmåner i form av kontanter eller naturaförmåner som arbetstagaren, direkt eller indirekt, får av arbetsgivaren på grund av anställningen".
- 27 Även om förmåner som till sin art ingår i sociala trygghetsförmåner enligt fast rättspraxis i princip inte kan uteslutas från begreppet lön, innebär detta dock inte att det i detta begrepp, i den mening som avses i artikel 119 i fördraget, ingår sådana system för social trygghet som avgångspension, vilka direkt regleras i lagstiftning utan något avtal inom det berörda företaget eller den berörda branschorganisationen och som obligatoriskt skall tillämpas på allmänt angivna grupper av arbetstagare. Dessa system säkerställer nämligen för arbetstagarna förmånen av ett rättsligt reglerat system till vars finansiering arbetstagarna, arbetsgivarna och eventuellt statsmakterna bidrar i en utsträckning som i mindre grad baseras på anställningsförhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare än på socialpolitiska överväganden (se särskilt dom av den 25 maj 1971 i mål 80/70, Defrenne, REG 1971, s. 445, punkterna 7 och 8, svensk specialutgåva, volym 1, s. 569, av den 13 maj 1986 i mål 170/84, Bilka, REG 1986, s. 1607, punkterna 17 och 18, svensk specialutgåva, volym 8, s. 583, av den 17 maj 1990 i mål C-262/88, Barber, REG 1990, s. I-1889, punkterna 22 och 23, svensk specialutgåva, volym 10, s. 407, samt av den 28 september 1994 i mål C-7/93, Beune, REG 1994, s. I-4471, punkt 24).
- 28 På frågan huruvida pensioner enligt ett pensionssystem för tjänstemän av den typ som gäller enligt Algemene Burgerlijke Pensioenwet (nederländsk lag om det allmänna civilpensionssystemet) omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget, fastställde domstolen i punkterna 23 och 43 i sin dom i det ovannämnda målet Beune att bland de kriterier som domstolen tagit fasta på bland de situationer som underställts den för bedömning för att kvalificera ett pensionssystem, var endast det kriteriet att pensionen utbetalas till arbetstagaren på grund av anställningsförhållandet mellan vederbörande och dennes tidigare arbetsgivare, det vill säga anställningsvillkoret enligt ordalydelsen i artikel 119 i fördraget, av avgörande betydelse.

- 29 Domstolen har förvisso slagit fast att detta villkor inte kan tillerkännas en exklusiv karaktär, eftersom pensioner som utbetalas med stöd av ett rättsligt reglerat system för social trygghet helt eller delvis kan beakta lönen för verksamheten (domen i det ovannämnda målet Beune, punkt 44).
- 30 Hänsynstagande till socialpolitik, den statliga organisationen, etik eller till och med budgetfrågor som har eller som kan ha spelat en roll vid den nationella lagstiftarens fastställande av ett system, kan inte ges företräde om pensionen endast är av intresse för en särskild kategori arbetstagare, om den står i direkt relation till antalet tjänsteår och om beloppet beräknas på grundval av tjänstemannens senaste lön. Den pension som en offentlig arbetsgivare utbetalar är i sådant fall absolut jämförbar med den lön som en privat arbetsgivare betalar till sina tidigare anställda (domen i det ovannämnda målet Beune, punkt 45).
- 31 Vad beträffar det system som är i fråga i målet vid den nationella domstolen vill domstolen för det första påpeka att de tjänstemän som har rätt till pension enligt detta system skall ses som en särskild kategori arbetstagare. De särskiljer sig nämligen från en grupp av arbetstagare i ett företag eller i en koncern av företag inom en ekonomisk verksamhet eller en yrkesssektor enbart på grund av vissa särdrag som reglerar deras anställningsförhållande med staten, andra gemenskaper eller offentliga arbetsgivare (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Beune, punkt 42).
- 32 För det andra följer det av artikel L. 1 i pensionslagen att den där avsedda pensionen utbetalas som ersättning för det arbete tjänstemännen utfört fram till pensioneringen och att pensionsbeloppet återspeglar nivån, varaktigheten och arten av det utförda arbetet.
- 33 Det framgår av artiklarna L. 13—L. 15 i pensionslagen och av upplysningar som den franska regeringen lämnat under förfarandet vid domstolen att detta belopp

är produkten av en procentsats multiplicerad med ett basbelopp. Procentsatsen utgörs av ett antal år vilka står i relation till antalet tjänsteår. Varje år är värt 2 procent under förutsättning att den procentsats som följer av en multiplicering med antalet tjänsteår inte överstiger 75 procent. Basbeloppet utgörs av den lön som motsvarar den senaste löneklassen som gällde för tjänstemannen under de senaste sex månader som tjänstemannen var yrkesverksam. Denna löneklass beror på anställningsnivån, det vill säga tjänstegraden, och den tid som tjänstemannen tjänstgjort, det vill säga antalet tjänsteår, vilket uttrycks i lönenivåer. Olika typer av ersättningar kan läggas till antalet tjänsteår.

34 Härav följer att den pension som utbetalas enligt det franska systemet för tjänstemannapensioner står i direkt relation till antalet tjänsteår, och att beloppet beräknas på grundval av den lön som vederbörande uppbar under de sista sex månadernas tjänstgöring.

35 Således uppfyller pensionen det anställningskriterium som domstolen i domen i det ovannämnda målet Beune ansåg vara av avgörande betydelse vid kvalificeringen av pensioner som utbetalas enligt ett pensionssystem för tjänstemän utifrån artikel 119 i fördraget.

¶

36 Den franska regeringen har förvisso, utan att detta har bestridits, påpekat att till skillnad från det nederländska systemet som var i fråga i domen i det ovannämnda målet Beune, vilket var ett system för tilläggs pensioner genom kapitalisering på grundval av en partssammansatt förvaltningsmetod, det franska systemet för tjänstemannapensioner är ett grundläggande system, vars pensionsbelopp inte säkerställs genom en pensionskassa utan direkt följer av den årliga budgeten utan att varken förvaltning eller kapitalisering av medel sker.

37 Det följer emellertid av punkterna 37 och 38 i domen i det ovannämnda målet Beune att varken kriteriet beträffande en pensions karaktär av tilläggs pension i

förhållande till en grundpension som utbetalas enligt ett rättsligt reglerat system för social trygghet eller kriteriet beträffande ett pensionssystem's finansierings- eller förvaltningssätt är avgörande för bedömningen av huruvida systemet i fråga omfattas av artikel 119 i fördraget.

38 Mot bakgrund av ovanstående skall den första delen av den första frågan besvaras så, att pensioner som utbetalas enligt ett system såsom det franska pensionssystemet för tjänstemän omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget.

Den andra delfrågan

Huruvida särbehandling på grund av kön föreligger

39 Det skall inledningsvis påpekas att principen om lika lön som fastställs i artikel 119 i fördraget, på samma sätt som den allmänna principen om icke-diskriminering som den förstnämnda principen är ett särskilt uttryck för, förutsätter att de manliga arbetstagare och de kvinnliga arbetstagare som erhåller lönen befinner sig i jämförbara situationer (se dom av den 16 september 1999 i mål C-218/98, Abdoulaye m.fl., REG 1999, s. I-5723, punkt 16).

- 40 För att besvara den andra delen av den första frågan skall, vad gäller beviljandet av det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, fastställas huruvida situationerna för en manlig och en kvinnlig tjänsteman, respektive far och mor till barn, är jämförbara.
- 41 Det följer av domstolens rättspraxis att en manlig arbetstagares situation, vad gäller tillämpningen av principen om lika lön, inte är jämförbar med en kvinnlig arbetstagares situation när en fördel som enbart ges till kvinnliga arbetstagare är avsedd att vara en kompensation för de yrkesmässiga nackdelar som frånvaron från arbetet på grund av mammaledighet medför (se domen i det ovannämnda målet *Abdoulaye m.fl.*, punkterna 18, 20 och 22).
- 42 Domstolen har preciserat omfattningen av det skydd som gemenskapsrätten ger kvinnor på grund av mammaledighet i sin rättspraxis avseende artikel 2.3 i rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT L 39, s. 40; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 191). I artikel 2.3 föreskrivs att "[d]etta direktiv... inte [skall] påverka bestämmelser om skydd för kvinnor, särskilt vid graviditet och moderskap".
- 43 Enligt denna rättspraxis syftar artikel 2.3 i direktiv 76/207 till att säkerställa dels skyddet av mammans fysiska tillstånd, dels skyddet av det särskilda förhållandet mellan modern och barnet under den tid som följer efter graviditeten och nedkomsten för att förhindra att förhållandet störs genom den ökade belastning som ett samtidigt utövande av en yrkesverksamhet innebär (se dom av den 12 juli 1984 i mål 184/83, *Hofmann*, REG 1984, s. 3047, punkt 25, av den

15 maj 1986 i mål 222/84, Johnston, REG 1986, s. 1651, punkt 44, svensk specialutgåva, volym 8, s. 597, av den 25 oktober 1988 i mål 312/86, kommissionen mot Frankrike, REG 1988, s. 6315, punkt 13, och av den 11 januari 2000 i mål C-285/98, Kreil, REG 2000, s. I-69, punkt 30).

44 Även om domstolen fastställt att en mammaledighet som en kvinna beviljas sedan den lagenliga skyddsperioden löpt ut omfattas av tillämpningsområdet för artikel 2.3 i direktiv 76/207 (domen i det ovannämnda målet Hofmann, punkt 26), har den även fastslagit att åtgärder för att skydda kvinnor i deras egenskap av föräldrar, något som såväl manliga som kvinnliga arbetstagare kan vara samtidigt, inte kan grundas på denna bestämmelse i direktivet (se domen i det ovannämnda målet kommissionen mot Frankrike, punkt 14).

45 De konstateranden som görs i punkterna 43 och 44 i förevarande dom äger även giltighet vid bedömningen av huruvida situationerna för en manlig respektive en kvinnlig arbetstagare är jämförbara vid tillämpningen av principen om lika lön, beträffande en åtgärd, reserverad för kvinnliga arbetstagare med barn, bestående av ett tillägg av tjänsteår vid beräkningen av avgångspension.

46 Det skall därför prövas huruvida nämnda tillägg syftar till att kompensera de kvinnliga tjänstemännen för de yrkesmässiga nackdelar som frånvaron från arbetet under den tid som följer efter förlossningen medför för dem, i vilket fall situationen för en manlig arbetstagare inte kan jämföras med situationen för en kvinnlig arbetstagare, eller om tillägget väsentligen syftar till att kompensera för de yrkesmässiga nackdelar som följer för kvinnliga tjänstemän av att ha uppfostrat barn, i vilket fall det skall prövas huruvida situationen för en manlig tjänsteman är jämförbar med situationen för en kvinnlig tjänsteman.

- 47 Det är härvid viktigt att påpeka att artikel L. 12 b i pensionslagen, vad gäller beviljande av det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, gör skillnad mellan, å ena sidan, pensionstagarens barn födda inom äktenskapet respektive barn födda utom äktenskapet vars börd har fastställts samt adoptivbarn, och, å andra sidan, de andra barn som räknas upp i artikel L. 18.2 i pensionslagen.
- 48 Medan tillägg för barn av den första kategorin ges en kvinnlig tjänsteman utan att några andra villkor skall vara uppfyllda, ges tillägg för barn i den andra kategorin en kvinnlig tjänsteman på villkor att hon uppfostrat dem under minst nio år innan barnet fyller tjugotvå år.
- 49 Joseph Griesmar har gjort gällande att hans egenskap av far följer av att han har barn av den första kategorin och att hans situation är jämförbar med situationen för en kvinnlig tjänsteman med sådana barn. Han har särskilt understrukit att till skillnad från det tillägg som definieras genom hänvisning till artikel L. 18.2 i pensionslagen får en kvinnlig tjänsteman tillägg för barn i den första kategorin enbart i sin egenskap av mor, utan att bevis krävs för att hon har uppfostrat nämnda barn.
- 50 Joseph Griesmar har tillagt att vad gäller dessa barn syftar inte tillägget till att kompensera för de yrkesmässiga nackdelar som sammanhänger med att vara mor, eftersom det inte beviljas på grund av frånvaro från arbetet till följd av mammaledighet. Dels ges tillägget även för barn som är födda då deras mor ännu inte var tjänsteman eller hade förlorat denna ställning. Dels tillämpas tillägget även för adoptivbarn, trots att ledighet för adoption ges utan åtskillnad till modern eller fadern. Dels uppgår tillägget till ett år, medan varken mammaledigheten eller ledighet för adoption varar så länge.

- 51 Den franska regeringen har för sin del förklarat att det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen har reserverats för kvinnliga tjänstemän med barn för att beakta en social verklighet, det vill säga de nackdelar som dessa tjänstemän åsamkas under sin karriär på grund av den dominerande roll de har i barnuppfostran. Nämda tillägg syftar således till att kompensera för de nackdelar som kvinnliga tjänstemän med barn drabbas av i sina yrkesliv, även om de inte upphört att arbeta för att uppfostra sina barn.
- 52 Det skall härvid för det första påpekas att även om tillägget i fråga i målet vid den nationella domstolen särskilt beviljas kvinnliga tjänstemän för barn födda inom eller utom äktenskapet, det vill säga för deras biologiska barn, har det inte samband med mammaledigheten eller med de nackdelar som en kvinnlig tjänsteman kan möta i sin karriär på grund av frånvaro från arbetet under tiden efter förlossningen. Artikel L. 12 b i pensionslagen utvisar inte något samband mellan det föreskrivna tillägget och eventuella nackdelar i karriären till följd av mammaledighet. Enligt bestämmelsen krävs inte ens att de barn som ger rätt till tillägget skall vara födda vid en tidpunkt då modern är tjänsteman. Dessutom beviljas det avsedda tillägget även för adoptivbarn utan något villkor för att modern först skall ha beviljats ledighet för adoption.
- 53 De förklaringar som getts av den franska regeringen beträffande syftet med artikel L. 12 b i pensionslagen bekräftar inte enbart att det saknas samband mellan tillägget i fråga i målet vid den nationella domstolen och den period som följer efter förlossningen under vilken modern är mammaledig och frånvarande från sitt arbete, utan understryker i stället att detta tillägg har samband med en annan tidsperiod, nämligen den som ägnas åt att uppfostra barn.
- 54 Denna bedömning motsägs inte av att det i artikel L. 12 b i pensionslagen, för pensionstagarens barn födda inom eller utom äktenskapet samt adoptivbarn, för

beviljande av tillägget inte krävs att kvinnan skall ha uppfostrat barnen, trots att detta krävs för de andra kategorier barn som uppräknas i artikel L. 18.2 i pensionslagen.

- 55 Det framgår nämligen att den nationella lagstiftaren använt sig av ett enda villkor för att bevilja det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, det vill säga villkoret att ha uppfostrat barn, och att lagstiftaren vad gäller barn födda inom eller utom äktenskapet samt adoptivbarn enbart förutsatt att de uppfostrats i hemmet av sin moder. Domstolen noterar med anledning härav, såsom Joseph Griesmars ombud obesträtt påpekat under den muntliga förhandlingen, att nämnda tillägg infördes år 1924, och dess syfte, såsom det förklaras i förarbetena, var att underlätta för en kvinnlig tjänsteman att stanna hemma för att bättre kunna vaka över sina barns uppfostran.
- 56 För det andra konstaterar domstolen att situationerna för en manlig och en kvinnlig tjänsteman kan vara jämförbara vad gäller uppfostran av barn. Den omständigheten att kvinnliga tjänstemän drabbas hårdare av yrkesmässiga nackdelar som en följd av att ha uppfostrat barn, eftersom det oftare är kvinnor som handhar denna uppfostran, är inte av sådan art att det är uteslutet att deras situation kan jämföras med situationen för en manlig tjänsteman som har uppfostrat sina barn och som på grund härav utsatts för samma karriärmässiga nackdelar.
- 57 Enligt artikel L. 12 b i pensionslagen är det emellertid inte möjligt för en manlig tjänsteman som befinner sig i en sådan situation att åtnjuta det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, även om han kan bevisa att han faktiskt uppfostrat sina barn.
- 58 Oavsett frågan huruvida bevis på detta även skall krävas av kvinnliga tjänstemän med barn, konstaterar domstolen att i artikel L. 12 b i pensionslagen införs en

könsrelaterad särbehandling av manliga tjänstemän som faktiskt uppfostrat sina barn.

- 59 Det skall även prövas huruvida artikel L. 12 b i pensionslagen kan motiveras med stöd av artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik.

Artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik

- 60 Joseph Griesmar har gjort gällande att eftersom protokollet om socialpolitik, genom avtalet som bilagts protokollet, infört en helt ny bestämmelse, det vill säga inte längre möjligheten att diskriminera beträffande rätten till lika behandling utan vad gäller rätten till lika lön, kan det inte tillämpas retroaktivt på pensioner som betalats ut före dess ikraftträdande. För det andra har han anfört att eftersom tillägget i fråga i målet vid den nationella domstolen inte sammanhänger med någon nackdel i egenskap av att vara mor, då det beviljas oavsett ledighet eller karriärnackdel, har principen om lika lön i artikel 119 i fördraget åsidosatts genom artikel L. 12 b i pensionslagen, även om artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik skulle anses tillämplig.

- 61 Genom att åberopa statistiska uppgifter har den franska regeringen lagt tonvikten på att kvinnor oftare tar ut föräldraledighet, vilket påverkar deras pensionsrättigheter, och på att kvinnliga tjänstemäns karriärer i genomsnitt är två år kortare än manliga tjänstemäns. Den franska regeringen har angett att, även om statistiken inte visar ett direkt samband mellan föräldraledighet och karriärens längd, det inte föreligger några tvivel om att uppfostran av barn är en viktig omständighet och kanske den viktigaste förklaringen till att kvinnliga tjänstemän haft kortare karriärer vid avgången till pension. Det tillägg som inrättats genom

artikel L. 12 b i pensionslagen utgör således en kompensation för kvinnor för de nackdelar som ett avbrott i karriären för att uppfostra barn kan medföra för procentenheten och grundbeloppet vid beräkning av avgångspensioner.

- 62 Domstolen erinrar härvid om att artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik ger medlemsstaterna möjlighet att behålla eller införa särskilda förmåner för att göra det lättare för kvinnor att vara yrkesverksamma eller för att förebygga eller kompensera nackdelar i deras yrkeskarriärer.
- 63 Utan att det är nödvändigt att uttala sig om frågan huruvida det genom artikel 6.3 i nämnda avtal införs en ny bestämmelse konstaterar domstolen att det tillägg som införs genom artikel L. 12 b i pensionslagen inte utgör en sådan åtgärd som avses i denna bestämmelse i avtalet om socialpolitik.
- 64 Artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik tillåter nationella åtgärder som syftar till att avlägsna eller begränsa faktiska ojämlikheter som kan förekomma i samhället och som påverkar kvinnor i deras yrkesliv. Härav följer att de nationella åtgärder som omfattas av denna bestämmelse i varje fall skall medverka till att hjälpa kvinnor att göra karriär på samma villkor som män.
- 65 Mot bakgrund av de omständigheter som åberopats inför domstolen utgör inte den åtgärd som är i fråga i målet vid den nationella domstolen en kompensation för de nackdelar som kvinnliga tjänstemäns karriärer utsätts för, genom att stödja dessa kvinnor i yrkeslivet. Denna åtgärd ger däremot endast kvinnliga tjänstemän

som är mödrar ett ökat antal tjänsteår då de pensioneras, utan att undelätta de problem de kan stöta på under sin yrkeskarriär.

66 Det är härvid utmärkande att, trots att den åtgärd som föreskrivs i artikel L. 12 b i pensionslagen infördes år 1924, de problem som en sådan kvinnlig tjänsteman kan stöta på i karriären ännu, i dag, inte kunnat lösas med hjälp av denna bestämmelse.

67 Den andra delen av den första frågan skall därför besvaras så, att oavsett vad som föreskrivs i artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik åsidosätts principen om lika lön genom en bestämmelse av den typ som finns i artikel L. 12 b i pensionslagen, eftersom manliga tjänstemän som kan bevisa att de uppfostrat sina barn utesluts från det i artikeln föreskrivna tillägget för beräkningen av avgångspension.

Den andra frågan

68 Denna fråga har ställts för det fall artikel 119 i fördraget inte skulle vara tillämplig på pensioner som utbetalats enligt ett system såsom det franska pensionssystemet för tjänstemän. Det följer emellertid av svaret på den första delen av den första frågan att pensioner som utbetalas enligt ett sådant system omfattas av tillämpningsområdet för denna bestämmelse i fördraget.

- 69 Det saknas därför anledning att besvara den andra frågan.

Begränsningar i tiden av förevarande doms rättsverkningar

- 70 Vid den muntliga förhandlingen begärde den franska regeringen att domstolen, för det fall den besvarar den första frågan på ett sätt som skiljer sig från vad denna regering anfört, tidsmässigt skulle begränsa denna doms rättsverkningar.

- 71 Till stöd för detta yrkande har den franska regeringen gjort gällande att den eventuellt felaktiga tolkning som franska myndigheter kan ha gjort av artikel 119 i fördraget och av artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik beror på att rättsläget är oklart och att detta framgår av domstolens rättspraxis beträffande positiva åtgärder till gagn för kvinnor. Den franska regeringen har härvid hänvisat till dom av den 17 oktober 1995 i mål C-450/93, Kalanke (REG 1995, s. I-3051), av den 11 november 1997 i mål C-409/95, Marschall (REG 1997, s. I-6363), av den 28 mars 2000 i mål C-158/97, Badeck m.fl. (REG 2000, s. I-1875), samt domen i det ovannämnda målet Abdoulaye m.fl. Domen i detta senare mål har styrkt de franska myndigheterna i deras uppfattning att artikel L. 12 b i pensionslagen är motiverad.

- 72 Den franska regeringen har dessutom hävdad att den ekonomiska balansen för tjänstemännens avgångspensioner skulle riskera att rubbas om det tillägg som föreskrivs i artikel L. 12 b i pensionslagen retroaktivt skulle beviljas samtliga pensionerade manliga tjänstemän som har barn. Ett sådant retroaktivt tillägg

skulle uppskattningsvis kosta mellan 3 och 5 miljarder FRF per år. Dessa uppgifter beaktar inte den verkan som domstolens dom skulle få på änkepen- sioner, eftersom det är mycket svårt att göra uppskattningar härav.

73 Domstolen erinrar om att den tolkning som domstolen gör av en gemenskaps- rättslig bestämmelse begränsar sig till att klargöra och precisera innebörden och räckvidden av denna bestämmelse, såsom den skulle ha tolkats och tillämpats från och med sitt ikraftträdande (se dom av den 20 september 2001 i mål C-184/99, Grzelczyk, REG 2001, s. I-6193, punkt 50, och angiven rätts- praxis).

74 Domstolen kan endast i undantagsfall, med tillämpning av en i gemenskapens rättsordning ingående allmän rättssäkerhetsprincip, se sig nödsakad att begränsa de berördas möjlighet att åberopa den tolkade bestämmelsen i syfte att ifrågasätta rättsförhållanden som etablerats i god tro (domen i det ovannämnda målet Grzelczyk, punkt 51).

75 Enligt fast rättspraxis motiverar de ekonomiska följderna för en medlemsstat av en dom i ett mål om förhandsavgörande inte i sig en begränsning av domens rättsverkningar i tiden (domen i det ovannämnda målet Grzelczyk, punkt 52).

76 Domstolen har i själva verket endast använt denna lösning om vissa precist avgränsade villkor varit uppfyllda, när det har förelegat fara för allvarliga ekonomiska återverkningar, som i synnerhet har berott på det stora antal rättsförhållanden som i god tro har upprättats på grundval av de bestämmelser som har antagits vara gällande, och när det har framgått att enskilda och nationella myndigheter har förmåtts att handla på ett sätt som strider mot gemenskapsbestämmelserna på grund av att det har förelegat en objektiv och

betydande osäkerhet beträffande de gemenskapsrättsliga bestämmelsernas räckvidd, samt då andra medlemsstaters eller kommissionens beteenden eventuellt har bidragit till denna osäkerhet (se domen i det ovannämnda målet Grzelczyk, punkt 53).

- 77 Det är härvid tillräckligt att påpeka att det tillägg som är i fråga i målet vid den nationella domstolen, till art och syfte, totalt skiljer sig från de åtgärder som varit föremål för de domar som den franska regeringen åberopat. Den franska regeringen kan därför inte till sin fördel åberopa dessa domar för att visa att en objektiv och viktig osäkerhet angående rättsläget enligt gemenskapsrätten föreligger beträffande detta tilläggs giltighet. Med hänsyn till vad som konstaterats i punkt 67 i förevarande dom har det inte visats att antalet manliga pensionerade tjänstemän som kan bevisa att de uppfostrat sina barn är så betydande att det kan leda till allvarliga ekonomiska återverkningar.

- 78 Följaktligen skall denna doms rättsverkningar inte begränsas i tiden.

Rättegångskostnader

- 79 De kostnader som har förorsakats den franska och den belgiska regeringen samt kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

— angående de frågor som genom beslut av den 28 juli 1999 har ställts av Conseil d'État — följande dom:

Pensioner som utbetalas enligt ett system såsom det franska pensionssystemet för tjänstemän omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136 EG—143 EG).

Oavsett vad som föreskrivs i artikel 6.3 i avtalet om socialpolitik, åsidosätts principen om lika lön genom en bestämmelse av den typ som finns i artikel L. 12 b i Code des pensions civiles et militaires de retraite (civil- och militärpensionslagen), eftersom manliga tjänstemän som kan bevisa att de uppfostrat sina barn utesluts från det i artikeln föreskrivna tillägget för beräkningen av avgångspension.

Rodríguez Iglesias

Jann

Macken

Colneric

von Bahr

La Pergola

Puissochet

Sevón

Wathelet

Skouris

Cunha Rodrigues

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 29 november 2001.

R. Grass

G.C. Rodríguez Iglesias

Justitiesekreterare

Ordförande